

گفت‌و گو با آیت الله محسن فقیهی؛ عضو جامعه مدرسین حوزه‌های علمیه

پرورش یافته بیت علم و فضیلت

آیت‌الله‌العظمی صافی رحمته‌الله، یک شخصیت ذوابعد و دارای مقامات علمی، معنوی، سیاسی و اجتماعی بسیار ممتازی بودند.

معظم‌له در بیت علم و اجتهاد و فضیلت به دنیا آمده و رشد یافتند. مادرشان بانوی فاضله، شاعره، متقی و عاشق اهل بیت علیهم‌السلام و دختر حضرت آیت‌الله آخوند ملا محمّدعلی از شخصیت‌های مطرح و مورد احترام عصر خویش بودند.

و همچنین پدر بزرگوارشان؛ حضرت آیت‌الله ملا محمدجواد صافی از شخصیت‌های مبزز و مجاهد آن زمان بودند و از لحاظ غیرت دینی، امر به معروف و نهی از منکر و دفاع از ولایت و مهدویت، زبان‌زد عام و خاص به‌شمار می‌رفتند و دارای تالیفات ارزشمندی می‌باشند.

ولایی و خصوصیتی که باید در قانون اساسی یک جامعه متدّین و جامعه‌ای که مدافع حریم ولایت است، وجود داشته باشد، با لحاظ جهات مذکور، قانون اساسی را تصویب کردند. مرحوم امام می‌فرمودند: ایشان باید اشراف داشته باشند به شورای نگهبان؛ لذا بعد از مسئله تدوین قانون اساسی، مرحوم امام، ایشان را به‌عنوان عضو شورای نگهبان و بعد به‌عنوان دبیر شورای نگهبان منصوب کردند. حضور این شخصیت بزرگوار در شورای نگهبان موجب دلگرمی مراجع عظام تقلید قم، امام راحل و آیت‌الله‌العظمی گلپایگانی بود؛ چون مطمئن بودند، با وجود ایشان قانونی خلاف اسلام تصویب نخواهد شد. آیت‌الله مؤمن رحمته‌الله شخصیتی بودند که معمولاً از کسی تعریف نمی‌کردند؛ اما من از ایشان شنیدم که راجع به شخصیت آیت‌الله‌العظمی صافی می‌فرمودند: این شخصیت بزرگوار، از جهات مختلف علمی و سیاسی، مورد اعتماد اعضای شورای نگهبان است و ما به ایشان اعتقاد داریم.

بنابراین ایشان از نظر مقامات علمی و مقامات سیاسی، واقعاً شخصیت ممتازی بودند که باید درسی برای طلاب و اساتید باشد. اساتید، علما و فضایی ما، باید این الگو و این شخصیت بزرگوار را از جهات مختلف علمی، سیاسی و اجتماعی مورد تجزیه و تحلیل قرار بدهند و به این الگوی فکری تاسی کنند.

• الگویی کم نظیر در زمینه اخلاق و معنویت

این شخصیت از جهات معنوی فوق‌العاده بودند و معتقد بودند، کرامت هر شخص، به خدماتی است که انسان به جامعه و مردم می‌دهد؛ نه خواب یا مکاشفه‌های کذا و کذا! این‌ها کرامت نیست. کرامت آن است که شما ببینید، این شخص چه خدمتی به جامعه و مردم کرده است. اگر صاحب جواهر، کتاب جواهر و یک دوره فقه را می‌نویسد، او به جامعه خدمت کرده است. اگر یک شخصیت را شما می‌بینید که کار اجتماعی خوب یا خدماتی را برای مردم انجام می‌دهد، این کرامت اوست. در یک جمله می‌خواهم بگویم آیت‌الله‌العظمی صافی رحمته‌الله یک شخصیت خداجو و ذوب در ولایت بودند؛ لذا هر حرکتی را انجام می‌دادند، برای خدا بود. اگر درس می‌دادند، اگر درس می‌خواندند، اگر کتاب می‌نوشتند و هر کار و خدمتی که انجام می‌دادند، برای خدا و جلب رضایت امام زمان علیه‌السلام بود.

نوشته بود و مطالبی در ارتباط با حجاب، ضرورت آن و دلایل پافشاری به حجاب مطرح کرده بود؛ البته نامه مودّانه‌ای نبود. نظر جمع این بود که این نامه نباید مورد اعتنا قرار بگیرد

اما باکمال تعجب دیدیم، ایشان با این کهولت سن دست به قلم بردند و جواب نامه با حوصله نوشتند که من یادم هست همان موقع جواب این نامه در روزنامه چاپ شد.

• حامی ناصح در بُعد سیاسی

یکی دیگر از جهانی که برای شخصیت ایشان، باید توجه بشود و مورد دقّت قرار بگیرد؛ شخصیت سیاسی ایشان بود؛ این مرجع بزرگوار، در دوران جوانی مشاور علمی و سیاسی آیت‌الله‌العظمی بروجردی بودند. آن مرجع اعلی و مورد توجه شخصیت‌های بزرگ علمی و سیاسی جهان که دخالت مستقیم و غیرمستقیم در مباحث مملکتی و سیاسی داشتند، در مباحث سیاسی با این شخصیت مشورت می‌کردند و ایشان در حقیقت پرورش یافته آن شخصیت بزرگوار و مرجع اعلی، است.

در زمان آیت‌الله‌العظمی سید محمدرضا گلپایگانی رحمته‌الله هم، این شخصیت بزرگوار، به‌عنوان مشاور ارشد در استفتائات و در مسائل سیاسی بودند که از سال ۴۲ که جرقه‌های انقلاب زده شد، به‌عنوان یک مشاور امین و خیره در کنار آیت‌الله‌العظمی گلپایگانی بودند و مسائل علمی و سیاسی را رصد می‌کردند و در بیانیه‌های مهمی در پیشبرد نهضت امام خمینی رحمته‌الله صادر کردند و سخنرانی‌های مهم تاریخی و تأثیرگذاری که آن مرجع بزرگوار انجام دادند، آیت‌الله‌العظمی صافی نیز نقش داشتند؛ لذا این ویژگی‌ها توانمندی‌های علمی و هوش سیاسی ایشان در دوران زعامت آیات عظام بروجردی و گلپایگانی موجب گردید که بعد از انقلاب، امام بزرگوار رحمته‌الله ایشان را برای تدوین قانون اساسی انتخاب کردند.

برای تدوین قانون اساسی شخصیت‌های درجه یک ایران و حوزه‌های علمیه انتخاب شدند که از قم دو شخصیت یکی آیت‌الله‌العظمی صافی و یکی آیت‌الله‌العظمی حاج شیخ مرتضی انخاب شدند و مردم هم رأی دادند که این دو بزرگوار، در تدوین قانون اساسی نقش فعالی داشتند؛ مخصوصاً این مرجع بزرگوار که تا آخرین لحظه در تدوین قانون اساسی شرکت داشتند و آن جهانی که قانون اساسی از نظر اسلامی و

استدلالی نگاشته‌اند و مسائل مستحدّنه حجّ و مسائل مبتلاهی که در حجّ است را بررسی نموده‌اند.

همچنین کتاب فقهی دیگری در موضوع «فقه‌الخمس، بحوث استدلالیه فی الخمس» نوشته‌اند که کتاب دقیقی است و من مکرر مراجعه کرده‌ام و کتاب دقیق و مورد مراجعه اساتید است.

در اصول هم، کتاب جامع و ارزشمند «بیان‌الاصول؛ تقریرات درس آیت‌الله بروجردی » را در سه جلد نوشتند که کلّ دوره اصول را در این سه جلد بیان کرده‌اند.

• تألیفات اعتقادی

ایشان مدافع حریم ولایت بودند؛ در هر کجا بحثی یا اشکالی راجع به ولایت ائمه علیهم‌السلام به‌ویژه امام زمان علیه‌السلام مطرح می‌شد، با تمام وجود دفاع می‌کردند؛ آن هم دفاع عملی ولذا وقتی به پیام‌هایی که به‌مناسبت‌های مختلف (ولادت یا شهادت) برای ائمه علیهم‌السلام یا همایش‌های علمی مربوط به اهل‌بیت علیهم‌السلام و ایا اصحاب آن‌حضرات می‌نوشتند، بسیار عمیق و دقیق و هدفمند بود. کتابی در رابطه با آفریدگار جهان، به‌نام «به سوی آفریدگار» در سه جلد، درباره توحید و اثبات خداوند نوشتند که بسیار دقیق و خواندنی است.

کتاب دیگری «الهیات در نهج‌البلاغه» که در ۱۷ فصل تشکیل می‌شود و نهج‌ البلاغه را از ابعاد الهی بررسی می‌کند.

در رابطه با آقا سیدالشهدا علیه‌السلام نیز، کتاب «پرتوی از عظمت امام حسین علیه‌السلام» و نیز کتاب « شهید آگاه و رهبر نجات‌بخش» در پاسخ به کتاب شهید جاوید نوشته‌اند که جزء بهترین پاسخ‌هایی هست که در این زمینه تألیف شده است.

کتابی با عنوان «با جوانان» دارند که مجموعه‌ای اخلاقی، تربیتی ار رهنمودهای معظم‌له در پاسخ سوالات جوانان است که در نوع خود، بسیار غنی و ارزشمند و بیان‌گر دغدغه اجتماعی ایشان است. یک روز در مشهد مقدس خدمت ایشان مشرف شدم. دختری، نامه‌ای به ایشان

پخش گردیده است.

کتابی با عنوان «با جوانان» دارند که مجموعه‌ای اخلاقی، تربیتی ار رهنمودهای معظم‌له در پاسخ سوالات جوانان است که در نوع خود، بسیار غنی و ارزشمند و بیان‌گر دغدغه اجتماعی ایشان است. یک روز در مشهد مقدس خدمت ایشان مشرف شدم. دختری، نامه‌ای به ایشان

• تربیت یافته مکتب علمی نجف اشرف و قم

این شخصیت بزرگوار در نجف اشرف و قم محضر علمی بزرگانی چون: شیخ محمدکاظم شیرازی، سیدجمال گلپایگانی و شیخ محمدعلی کاظمی، حجت کوه‌کمری، مرحوم خوانساری و مرحوم صدر و در نهایت حدود ۱۵ سال در درس آیت‌الله‌العظمی بروجردی درک کردند و از مستشکیلن جدی درس آیت‌الله‌العظمی بروجردی بودند.

• مشاور علمی و از اصحاب استفتاء آیت‌الله العظمی بروجردی رحمته‌الله

معظم‌له مشاور و از اصحاب استفتاء آیت‌الله‌العظمی بروجردی رحمته‌الله بودند؛ این شخصیت در استفتائات آیت‌الله‌العظمی بروجردی نقش تأثیرگذاری داشته و مورد توجه این مرجع عظیم شیعه بودند. شبهات و سوالات علمی که از کشورهای مختلف راجع به تشیع، مهدویت و مسائل مختلف اسلامی که در محافل و مجلات علمی جهان اسلام مطرح می‌شد و یا به دفتر آیت‌الله‌العظمی بروجردی مکاتبه می‌شد، معظم‌له به آیت‌الله صافی امر می‌فرمودند که پاسخ این اشکالات و سوالات علمی را بدهند. وقتی که آیت‌الله‌العظمی صافی در رذ شبهات مطرح‌شده در مجالّت عربی پاسخ علمی ارائه می‌دادند، آیت‌الله‌العظمی بروجردی پاسخ ایشان را تأیید می‌کردند و می‌گفتند: بهترین جوابی است که شما دادید؛ لذا پاسخ ایشان در مجلات مذکور به‌عنوان پاسخ علمی یک طلبه فاضل و مجتهد حوزه علمیه قم چاپ می‌شد.

• صاحب قلم متقن و شیوا

این شخصیت بزرگوار از آنجایی که قلم شیوا و دقت نظر فوق‌العاده‌ای داشتند، حدود پنجاه و چند سال پیش، به دستور آیت‌الله‌العظمی بروجردی در پاسخ به شبهات مهدویت کتاب «منتخب‌الآثر» در اثبات وجود و امامت امام مهدی علیه‌السلام، چگونگی ظهور، نشانه‌ها و فتنه‌های پیش از ظهور، درباره انتظار فرج، وظایف شیعیان در عهد غیبت، فضیلت درک محضر، پیروی و اعتقاد به آن حضرت، حرمت انکار و بسیاری از مباحث ارزشمند راجع به امام زمان علیه‌السلام در دوران غیبت و پس از ظهور را به‌خوبی تبیین کردند و در حال حاضر، یکی از کتاب‌های مرجع و مورد رجوع اهل علم است.

مرحوم امام، ایشان را به‌عنوان عضو شورای نگهبان و بعد به‌عنوان دبیر شورای نگهبان منصوب کردند.

حضور این شخصیت بزرگوار

در شورای نگهبان موجب دلگرمی

مراجع عظام تقلید قم، امام راحل

و آیت‌الله‌عظمی گلپایگانی بود؛ چون مطمئن بودند، با وجود ایشان قانونی خلاف اسلام تصویب نخواهد شد.

• آثار علمی و ویژگی‌های آن

ایشان یک شخصیت ذوفنون بودند؛ لذا تألیفات‌شان در موضوعات مختلف چاپ شده است؛ مثلاً در فقه، کتاب «فقه‌الحجّ بحوث الاستدلالیه فی الحجّ» را در چهار جلد نوشتند که کتاب جامعی است که به روش فقه

ویژه‌نامه شیخ‌ال‌فقه‌ا | ۲ |

مرتبه اول، این است که عمل را ریا و نمایاندن آن به غیر و به‌جهت کسب معروفیت نزد مردم و جلب محبوبیت نزد غیرخدا، خالص و پاک باشد. اگر به مقدار کم هم ریا در عمل وارد شود، عمل را بی‌اثر، هباءً منثوراً و باطل می‌نماید؛ البته پاک کردن و خالص ساختن عمل را ریا اگرچه به‌ظاهر ساده و آسان است؛ ولی در واقع دشوار و کار مخلصان و موخّدان است.

از حضرت رسول‌اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلّم می‌فرمایند :﴿إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكَ الْأَصْغَرُ﴾. قَالُوا: وَمَا الشِّرْكَ الْأَصْغَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «الزَّئَاءُ»؛ «ترسناک‌ترین چیزی که از آن بر شما می‌ترسم، شرک کوچک‌تر است». عرض کردند: شرک کوچک‌تر چیست؟ فرمود: «ریا».

ظاهر خبر، مطلق شرک است؛ لذا حتّی شامل اطاعت‌های کورکورانه از مستکبران، اقویا، اطاعت‌های حزبی، برنامه‌ها، قوانین غیرالهی، نظامات مصنوعه بشری و خضوع در برابر ارباب مناصب و مقامات و حتّی صاحبان مقامات مذهبی که حاکی از تملّق و چپالوسی است، می‌شود.

در حدیث است که:﴿مَنْ آتَى غَنِيًّا فَتَوَاضَعَ لِيَنَاقَ ذَهَبَ ثُلُثًا دِينِيهِ﴾؛ «هرکس برای ثروت‌مندی به‌خاطر ثروتش تواضع کند، دوثلث دینش از بین می‌رود».

به‌هرحال روایات در مذمت ریا، مستفیض بلکه متواتر است و علاوه بر بطلان عمل به‌واسطه ریا، عمل عبادی ریاپی، حرام و از گناهان بزرگ است و غیرعبادی اگرچه حرام نباشد، خلاف توحید موخّدان کامل است و عمل اگرچه قصد ریا در آن مستقل نباشد و ضمیمه قصد قربت باشد، مقبول نیست و ثواب و پاداش ندارد و ریاپی است.

تذکّر لازم در اینجا این است که باید در مسئله ریا و اخلاص در عمل به احکام فقهی نیز توجّه نمود؛ مثلاً همان‌طور که گفته شد، ریا به هر شکل و به هر قدر در عبادت وارد شود، آن عبادت را باطل می‌نماید و اگر عبادت دارای اجزایی است که به‌هم مرتبط هستند و مجموع آنها به‌عنوان مجموع مأثورّه باشد، اگر در یک جزء کوچک آن اگرچه مذ ﴿وَلَا الضَّالِّينَ﴾ باشد، ریا وارد شود، کلّ آن اجزای دیگر قصد همه باطل می‌شود.

در مسئله خلوص نیت، سخن بسیار است و مراتب عالیه آن، صعب و دشوار است و برای هرکسی حاصل نمی‌شود؛ لذا شخص باید در مقام رسیدن به خلوص نیت، بسیار دقیق باشد و همیشه خود را متهم بداند و بداند که اخلاص در عمل ـ به‌خصوص اگر در همه اعمال باشد ـ به این آسانی‌ها حاصل نمی‌شود و مراقبه و مشاطره لازم است. اینکه در حدیث است: ﴿مَنْ أَخْلَصَ إِلَهُ ارْتَبِعِينَ يَوْمًا فَجَزَّاهُ تَبَاقِيْعُ الْجَمَّةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ﴾^۲

اگرچه به‌ظاهر سهل و آسان جلوه می‌کند؛ ولی اهل تقوا و ریاضت، خودساختگان و کاملین در اخلاق می‌دانند که چهل صباح خلوص لله و کنار گذاشتن دواعی و انگیزه‌های غیرخدایی چقدر دشوار است؛ حتّی یک بیست و چهار ساعت آن هم، دشوار است.

وقتی چهل بامداد یا چهل شبانه‌روز اخلاص در عمل، این اثر بزرگ و عمده را داشته باشد، چهل سال و همه عمر چه آثار بزرگ و ثمرات مهمی را خواهد داشت، خدا می‌داند. ثواب اعمال نیز برحسب خلوص نیتات مختلف می‌شود؛ ممکن است در اثر خلوص نیت یک عمل کوچک شخصی از جهت ثواب از عمل به ظاهر بسیار بزرگ دیگری، اجر و ثوابش بیشتر باشد و یک دینار انفاق از یک نفر، از یک‌میلیون دینار انفاق دیگری مقبول‌تر باشد.

یکی از مظاهر بارز این اخلاص، حضور بی‌قیدوشرط سَيِّدالشَّهَدَا علیهم‌السلام برای درک فیض شهادت است. بدیهی است، اگر انسان درراه مقصد، هدف و محبوبش دل به مرگ قطعی و شهادت حتمی نهداد و به پای خود با امکان حفظ حیات از مرگ استقبال نمود، عالی‌ترین علامت بارز خلوص را نشان داده است. امام‌حسین علیه‌السلام و یاران و اصحابش همه، آگاهانه تن به مرگ داده و از آن با کمال قدرت روح و توکل بر خدا استقبال نمودند.

پیاده اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله‌العظمی صافی گلپایگانی.

• پی‌نوشت‌ها

۱. احمدبن حنبل، مسند، ج۵، ص۴۴۹-۴۲۸؛ هیمّی؛

۲. نهج‌البلاغه، حکمت ۳۲۸ (ج۴، ص۵۰)؛

۳. حمّد، ۷؛

۴. ابن‌فهد حلی، عدّة‌الدّاعی، ص۸۱.

اولین وظیفه حوزه‌های علمیه، بحث، استنباط، تحقیق در احادیث و روایات، أخذ معارف اهل‌بیت علیهم‌السلام، تعلیم علوم اسلامی، کتاب و سنت و تعلّم آنهاست. اینها مقدم بر تمام مسائل دیگر است و همین جهت سبب شده که اسلام همان‌طوری که در زمان پیغمبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلّم و ائمه طاهرین علیهم‌السلام بوده است، حفظ شده و تا الآن باقی مانده و در دسترس مردم است.

• جلوگیری از تحریف دین

دومین وظیفه حوزه‌ها این است که علما، دین را از تحریف و تغییر حفظ کنند؛ یعنی آنها پاسدار دین هستند و نباید بگذارند، اشخاص مغرض یا جاهل در عقاید اسلامی در اصول و فروع تحریفاتی انجام دهند. پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلّم می‌فرماید: «إِنْ فِی كُلِّ خَلْفٍ مِنْ أُمَّتِی غَدُولٌ مِنْ أَهْلِ بَنَتِی یُفْیِ عَنِّ هَذَا الذِّبْنِ تَحْرِیْفُ الْغَالِیْنِ وَاتِّخَالُ الْمُبْطِلِیْنِ وَتَأْوِیلُ الْبَاجِهْلِیْنِ» (صدوق، کمال الدین، ص۲۳)

آیت‌الله‌العظمی صافی گلپایگانی رحمته‌الله

جمله مسائلی است که مرّوجان دین باید به آن توجه و نسبت به این موضوع غفلت نکنند تا تبلیغ آنها مؤثر واقع شود؛ به‌خصوص تبلیغ در مناطق محروم که اعزام در این بخش‌ها باید افزایش یابد.

• لزوم تبلیغ جهانی تشیع

با تمام توان در عرصه ترویج و تبلیغ جهانی دین اسلام و مکتب ناب تشیع تلاش کنید تا مشمول عنایات آقا امام زمان علیه‌السلام قرار بگیرید.

تبلیغ دین اسلام و معارف والای اهل‌بیت علیهم‌السلام توسط طلاب در خارج از کشور، از آمال و آرزوهای سیدنا الأستاذ حضرت آیت‌الله‌العظمی بروجردی رحمته‌الله بود که در زمان خود ایشان هم، چشمگیر بود و امروز الحمدلله با پیشرفت خوبی همراه شده است. آن‌مرحوم بارها و بارها بر این نکته تأکید داشتند که باید با ادیان الهی دیگر ارتباط داشت و در ضمن این ارتباط‌ها، هدایت‌های قرآن و اهل‌بیت علیهم‌السلام را با دلیل متقن برای آنها بیان کرد.